

ספרים

הגירת צעירים - אובדן וגדילה

רחל טוקטלי

יוליה מירסקי

ישראלים סיפורי הגירה

צבעונים, ירושלים, 2006

ניתוח הגירה לפי דגם התפתחותי כולל

יוליה מירסקי, שעברה בעצמה את חוויית ההגירה, עוסקת בתחום זה במקצועה כפסיכולוגית. הספר **ישראלים - סיפורי הגירה** מתבסס על ראיונות שערכה עם 19 'מהגרים' לישראל (המחברת מתנגדת לכינוי 'עולים', שלדבריה מטשטש את ההתייחסות לקשיים שהם עוברים), שנפרדו מעולמם הקודם ועברו לארץ חדשה.

חוויית ההגירה מתאפיינת, לדעת המחברת, בשני שלבי התפתחות עיקריים: א) פְּרָדָה מהישן הכרוכה בתחושות אובדן מחד וגדילה מאידך; ב) התבגרות בתהליך של הסתגלות לחדש. המעבר בין שני שלבי ההתפתחות כרוך בהתנסות נמשכת וכואבת, שבה נתבעים המהגרים להתמודד עם שינוי דרסטי באקלים, במגורים, בתעסוקה, בחברה, בשפה, בדימוי העצמי ובזהות האישית. שמירה על תרבות המוצא ועל קשרים עם מהגרים אחרים מאותה תרבות משפיעה לטובה על תהליך ההסתגלות, אולם בהקשר הישראלי, שמירה כזאת עומדת בניגוד לציפיותיה של החברה ה'קולטת' להיטמעות מהירה.

המחברת פורשת בפני הקורא דגמים פסיכולוגיים שונים לצורך המשגת התהליכים הקשורים בהגירה; היא עצמה מעדיפה דגם של תהליך התפתחותי אוניוורסלי, הנמשך כל החיים ומאופיין בפְּרָדָה ואינדיווידואציה. על-פי גישתה, ההגירה מעמידה במבחן את כלל הכוחות הפסיכולוגיים של האדם ועשויה לשמש הזדמנות לצמיחה. ההתפתחות המתרחשת היא סדרה של שלבי התמודדות עם קונפליקט בסיסי בין צורכי תלות לבין דחפים לעצמאות.

בהגירה השלב הראשון הוא אידאליזציה של ארץ היעד, המתבטאת בשיכרון חושים, בהתעניינות בסביבה החדשה, ברכישת השפה ומיומנויות נדרשות ובשיפור ההתמצאות בסביבה החדשה. אחר כך מגיע שלב של הכרה כואבת בכל מה שאבד, של מודעות לניתוק מהסביבה המוכרת, לזרות ולחוסר האונים בסביבה החדשה. מתגלה קושי להתמודד עם חוויות של כישלונות ומגבלות, וקושי זה מתבטא בדכדוך, דיכאון וכעס על הסביבה החדשה הגורמת לתחושת הזרות. בשלב זה מתגעגעים לישן, לזהות הקודמת, לנופים המוכרים, לאנשים האהובים, ומנסים ליצור קשר סמלי עם הישן על-ידי היצמדות לשפת המקור, שמיעת מוסיקה, התבוננות בתצלומים, צפייה בסרטים

ד"ר רחל טוקטלי היא סוציולוגית. מחברת הספר האדם הלומד: לימודים במהלך החיים (2004).

של ארץ המוצא, כתיבת מכתבים לקרובים ולחברים שנשארו שם. חשיבות רבה נודעת לתמיכתה של קבוצת ארץ המוצא, שבקרבה מרגישים רצויים, מקובלים ומסוגלים לשלוט בסביבה. בקטע זה יש שמחליטים לחזור אל ארץ המוצא ויש שנשארים. בשלב האחרון מתפתחים קשרים רגשיים חדשים לארץ ההגירה ולמה שיש בה.

פתרון הקונפליקט בין תלות לעצמאות מותנה באינטגרציה של הישן והחדש, המאפשרת את המשך ההתפתחות וגיבוש זהות שבה משתזרים יחד רכיבי העבר וההווה. בתהליך ההתפתחות משתחררים גם מתלות בניציגי הסביבה החדשה, תלות הנובעת מחוסר אונים, ומפתחים יכולת לנקז דילמות של גיבוש זהות בוגרת אל ערוצים ממוקדים כגון: זהות לאומית ושייכות תרבותית. תהליכי אינטגרציה עשויים לזרז ולעודד את התהליך של גיבוש האישיות הבוגרת.

דמויות המרואיינים

מרבית המרואיינים שמירסקי מנתחת את סיפוריהם בספרה הם אנשים צעירים, שהגירתם לישראל היוותה לידים דרך למימוש השאיפה להתנתק מהתלות בהורים ולצאת לעצמאות. לאחר הפקדה הראשונית, יש שמתחזקים ברצונם להישאר בישראל ולבנות כאן את חייהם ויש שהתלות גוברת אצלם על הצורך בעצמאות והם חוזרים לארץ המקור ולהורים. כשצעירים מהגרים על מנת להיפרד מן ההורים, חשוב שיידעו שיש להם בסיס לשוב אליו ושהם מקבלים תמיכה לקראת התמודדותם לעצמאות.

דיאנה, בת להורים ילידי ארגנטינה, ממוצא ליטאי, קיבלה בארגנטינה חינוך יהודי ציוני והייתה מודעת תמיד ליהדותה. בשלב הראשון היא הגיעה לקיבוץ והייתה שרויה באופוריה. מאוחר יותר החל התהליך הכואב של געגועים הביתה ושל התלבטות בין קשר להורים לבין יציאה לעצמאות. לבסוף הצליחה להשיג אינטגרציה המשלבת עצמאות אישית יחד עם קשר טוב שלה ושל ילדיה הישראלים עם ההורים בחו"ל. היא עדיין סופרת בספרדית, אבל גילתה שהיא חולמת בעברית.

מרגרט נולדה וגדלה באנגליה, בבית של יהודים שלא הנחילו כל מורשה יהודית. אחדים מבני משפחתה התבוללו. עיניה שחורות ושיערה שחור, והיא נראתה שונה מכולם בסביבתה הנוצרית האנגלית. אחרי שנדדה בארצות שונות, לרבות ישראל, חזרה בגיל 28 לגור עם ההורים באנגליה, אבל הייתה לה תחושה בסיסית 'מביישת' של אי-שייכות לסביבתה. היא נשאבה ליהדות, התחתנה ועלתה לישראל למורת רוחם של הוריה. בחזרתה אל היהדות ולישראל היא מתחילה להרגיש שהיא שייכת לעצמה ויכולה לחוש בנוח עם אנשים כמותה.

שרה היגרה מארצות הברית לישראל בגיל 20. בישראל חשה בהלם תרבותי ובזרות לשונית. היא התגעגעה אל משפחתה, הרגישה אשמה על שלא הייתה לצדו של אביה כשנפטר בבית חולים בחו"ל ועל שאינה מאפשרת לאמה ליהנות מקרבה פיזית לנכדיה. היא לא הצליחה לפתור את הקונפליקט בין אחדות המשפחה לבין הגירה.

קרוליין החליטה להגר כשהייתה בת 19, אבל אחרי שחזרה מביקור אצל הוריה, שוב אינה יודעת אם תישאר. האפשרות לחזור לארץ המוצא מקדמת פיוס עם ההורים, שהוא הכרחי לעצמאות פסיכולוגית ולתהליך ההסתגלות לארץ החדשה, אם מחליטים להישאר.

דבי עלתה מאנגליה בגיל 18. בשנים הראשונות סבלה מבידודות ומדיכאון. כשההורים עלו היא חשה הקלה, אבל הם חזרו לארץ המוצא ואמה האשימה אותה על שהעדיפה את החיים בישראל. **אדי**, אחיה של דבי, היה בן 18 כשהמשפחה היגרה לישראל. הוא נאלץ להיפרד מחברים באנגליה והיה אומלל. עם זאת, כשהמשפחה חזרה לאנגליה, נקרע בין הרצון להישאר לצד אחותו ולצאת לעצמאות לבין לחצם של ההורים לחזור לחו"ל.

פרדריק גדל עד גיל 6 בהולנד, נשלח לפנימייה בצרפת ובשל הלם הפך מכל מה שהיה קשור אליו בילדותו מחק את תקופת הילדות מזיכרונו ופיתח תחושה של אי-שייכות קוסמופוליטית. הוא נדד בארצות שונות, כתייר. אחר כך עלה לישראל כיהודי תייר, וכעבור זמן המיר את מעמדו למעמד של תושב זר. רק כשנסע שוב לארצות הברית חש והגדיר עצמו כישראלי. אחרי שהצליח להתמודד עם הקונפליקט הפנימי בין הזדהות עם אורח החיים של הוריו לבין הרצון לעצמאות ולשליטה בחייו, נפתחה דרכו לגיבוש זהות עצמית וזהות ישראלית.

אלינה היגרה מקזחסטאן, שם קיבלה חינוך יהודי. הגיעה לארץ במסגרת 'נעל"ה'. קשה היה לה להיפרד מהמשפחה, אבל בקיבוץ זכתה לתמיכתה החמה של משפחה מאמצת. ב'נעל"ה' קיבלה סיוע בהתמודדות עם ההתבגרות הפסיכולוגית ללא העימותים והחיכוכים בבית, אך מצד שני גם ללא הפינוקים שההורים מספקים. כעבור שלוש שנים הגיעה לארץ אמה, ועליה, הבת, הוטל לטפל באם. אז החלה לחוש אובדן, דיכאון וכעס על העומס הגדול שהוטל עליה. גם חבריה, שהוריהם הגיעו אחריהם, הפכו להיות הורים של הוריהם, אם כי היו כאלה שעזבו את ההורים לנפשם. אלינה חשה מחויבות ואמפתיה לאמה. היה לה רגש אשמה על שהיא חזקה, בטוחה בעצמה ובוגרת ואילו אמה כה רופסת. היו לה קשיי פחד מהקיבוץ, אבל לא חרטה על שעזבה.

בלה, ויקטור וסבטלנה היגרו לישראל בגיל צעיר, הגיעו לקיבוצים ונתקבלו על ידי משפחות מאמצות חמות ותומכות. לשלושתם סייע קשר זה להתמודד עם השינוי ועם הפחד הזמנית מהמשפחה הטבעית, לממש את הדחף שלהם ליציאה לעצמאות בלא לפתח נאמנויות כפולות ובלא לפגוע ביכולת להגיע לקשר טוב ובוגר עם ההורים הטבעיים.

מירסקי ריאיינה גם ישראלים מבוגרים שהיגרו לארץ בעבר הרחוק או הקרוב. **ננסי** בת ה-82, ילידת אוסטרליה, שבעלה יזם את ההגירה לישראל ב-1949 בניגוד לרצון אמה הצברית, נאלצה להתמודד עם תנאי חיים קשים בארץ זרה. היא נקרעה בין הצורך לקבל תמיכה הורית ולהישאר עם אמה לבין ההכרח ללכת אחרי בעלה. כשאמה נפטרה חשה אשמה ואובדן. היא התמודדה עם תחושות אלו על ידי עשייה ופעילות ציבורית לטובת יוצאי מדינות דוברות אנגלית. **טניה** היגרה מברית המועצות לשעבר לישראל בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-20 יחד עם בעלה ובתה, וילדה בת שנייה בארץ. היא הגיעה בתחושה קשה, לאחר שבעלה לחץ עליה להיענות להזמנת אחיו, שחי בארץ שנים רבות. תחילה עשו הכול לפי הנחיית האח. התנאים הכלכליים היו קשים. אחר כך התמודדה בעצמה. היא למדה עברית, הלכה לנקות בתים ושיפחה את מצבה הכלכלי של המשפחה. הבעל התקשה להתמודד והתערורו מתחים במשפחה. רק לאחר שנסעה לביקור בארץ המוצא וראתה את תנאי החיים של אמה וסבתה, הבינה שמקומה בישראל ושמה לחזור.

גלינה היגרה מבלרוס בסוף שנות ה-90 של המאה ה-20 עם בעלה ושני ילדיה, למרות התנגדות הורי בעלה. הם הגיעו לקיבוץ. בתחילה הייתה באופוריה, עבדה בחקלאות, ואילו בעלה, שהיה דוקטור, עבד באיסוף ביצים בלול והיה שרוי בדיכאון. אחר כך נמצאה לו עבודה מתאימה יותר. הוא התנצר. היא התמודדה, למדה, הייתה פעילה, יוזמת ועצמאית, חשה שייכות ועצמאות. כעבור שנים חשה געגועים למשפחת-המוצא שלה ויוצרה איתה קשר חם, שאינו מאיים על הזהות הנפרדת. אבל הבעל נותר תלתי ומתגעגע. כפי שקורה לא פעם, השינוי הדרמטי בחייהם הפר את האיזון ביחסים הזוגיים.

אנה, נשואה ואם לשני ילדים, עלתה מאוקראינה בתחילת שנות ה-90 של המאה ה-20. תחילה נתקלו היא ובני משפחתה בקשיים חמורים. הקהילה הרוסית בארץ הציעה סביבה תומכת. בעלה

הועסק בעבודה פשוטה וחש השפלה, עד שהכירו בכישוריו והציעו לו עבודה טובה וקבועה במקצועו בחברת החשמל. היא עברה הכשרה ועברה מעבודות פשוטות לעבודה במקצועה כמהנדסת. מצבם הכלכלי השתפר, הם נסעו לטיולים בחו"ל, אבל נוצרו מתחים ביניהם. בעודם עסוקים בפתרון בעיות אינסטרומנטליות הזניחו מצוקות אישיות רגשיות.

יניב, בן 34, נשוי ואב לשניים, נולד בתל-אביב, היגר עם הוריו לגרמניה כשהיה בן 13, אך לא הצליח להשתלב ולהסוות את זרותו למרות כל מאמציו להידמות לצעירים בסביבתו הגרמנית, ולא הצליח ליצור קשר עם בנות נוצריות בשל היותו יהודי. הוא חש שהוא דחוי. אחרי שמונה שנים בגרמניה חזר לבדו והתגייס כחייל בודד בצה"ל. כאן הוא מרגיש בבית, שייך ורצוי.

מייק, יליד ארצות הברית, בן דור 'ילדי הפרחים' משנות ה-60, התנדב במלחמת יום הכיפורים. כיוון שהיה רק בן 17, הועסק ב'בית לוויןשטיין' בסיוע למשפחות הפצועים. בישראל הופתע לטובה מהנכונות לעזור לזולת, מתחושת היחד - ונשאר. לדידו, לא חשוב שישראל תהיה מהנה - חשוב שתהיה ייחודית ויקרת ערך.

סיפורו של **ברוך**, שעלה מאתיופיה בגיל 23 (כשרואיין היה בן 40), הובא בין הראיונות עם הצעירים, אבל הוא שונה משל המהגרים האחרים ואינו מתאים למסגרת זו. הוא זוכר מסע טראומתי, גדוש תלאות וייסורים, של יוצאי אתיופיה שבאו לארץ כקהילה מנימוקים אידאליסטיים ולא מטעמים של רצון להתנתק מהתלות בהורים ולצאת לעצמאות, או משאיפה לשפר את רמת החיים האינדיווידואלית. אשתו הצעירה הייתה בהריון. בדרכם תפסו אותם סוֹדְנִים, והם נכלאו במחנה פליטים שבו הסתירו את יהדותם. במחנה יצרו אתו קשר נציגים מישראל, והוא הפך לכתובת מנהיגה, שאליה פנו לסיוע ולפתרון בעיות ברמת הקהילה. עם זאת, הוא עצמו עדיין זקוק לעזרה, גם כעבור שנים. הוא לא פיתח כעסים: הוא מלמד סנגוריה על המדינה שפתחה שעריה לקהילה האתיופית; אבל כואב לו שילדיו, הלומדים בפנימייה, גדלים באי-כבוד להורים, מתביישים בהם בעוד שהוא היה רוצה להוריש להם את ההיסטוריה האישית שלו ושל הקהילה. דומה שלהבנת הקשיים של העלייה מאתיופיה נחוצה מסגרת תאורטית שונה, ואכן פותחו לשם כך דגמים מתאימים יותר. כמו כן נראה שברוך אינו מייצג חלק ניכר מן הציבור של יוצאי אתיופיה, המבטא תחושות אובדן ודיכאון, כעסים ותסכולים.

סיכום

הספר כתוב בסגנון בהיר וקל לקריאה, וניתן לשייכו לתחום המדע הפופולרי. המחברת מצליחה להציג בקווים כלליים תהליכים של הגירה והסתגלות, המוכרים למדי לכל מי שעוסק בתחום. המודל הפסיכולוגי שבחרה להסבר התהליכים הללו מתאים יותר לצעירים שבין מרואינייה, שההגירה היא חלק מתהליך ניתוקם מהוריהם בשלב ההתבגרות. אשר למבוגרים שבהם, נראה שהתהליכים מורכבים יותר וניתן להסבירם בשילוב של דגמים, בהם גם דגמים סוציולוגיים וכלכליים. כפי שנכתב לעיל, ליוצא אתיופיה שבחבורה נדרשת מסגרת התייחסות שונה.